

فصل ۳

نقطه زنی نقشه فرش (دستی)

شکل ۳-۱

آیا تاکنون توجه کرده‌اید که چرا با وجود این همه نقش و رنگ در نقشه‌ها و دست بافته‌ها، طرح‌ها، نقش‌ها و گل‌ها در کنار یکدیگر به خوبی خودنمایی می‌کنند؟ آیا هیچگاه برای شما پیش آمده است که با تماشای یک دست بافته پر نقش و نگار، برجسته بودن نقوش آن را حس کرده باشید؟ فکر می‌کنید دلیل آن چیست؟ چرا در برخی از نقشه‌های فرش و یا دست بافته‌ها، نقش‌ها برجسته به نظر می‌رسند؟

واحد یادگیری ۳: شایستگی نقطه زنی نقشه فرش

در این فصل، شما مهارت نقطه زنی در نقشه فرش را خواهید آموخت. تبدیل طرح خطی به طرحی که با نقطه ترسیم شده، از مهارت‌های دقیقی است که باید بر روی آن تمرکز داشته و تمرین فراوانی انجام شود. اصول نقطه زنی و چگونگی انتخاب رنگ مناسب این کار برای هر نقش را به شکل عملی می‌آموزید. هنگامی که نقطه زنی به شکل درست و دقیق در نقشه‌ها اجرا شود، بافنده راحت‌تر کار بافت را انجام داده و در پایان، فرش بافته شده زیباتر و بدون نقص دیده خواهد شد. نقش‌ها به هم ریخته و کج به نظر نخواهند رسید و هر کدام در جای خود به شکلی چشم نواز خواهند بود.

نقطه زنی (دورگیری) نقوش و گل‌ها با رعایت اصول نقطه زنی و با استفاده از رنگ‌های متناسب با یکدیگر

استاندارد
عملکرد

آشنایی با دورگیری و نقطه زنی در نقشه فرش

در طراحی و نقاشی سنتی ایران برای تأکید و نمایش بهتر نقوش، اطراف آنها خطوطی تیره تر از رنگ‌های مورد استفاده در نقاشی ترسیم می‌کنند.

در نگارگری، تذهیب و تشعیر به این خطوط قلم‌گیری می‌گویند.

شکل ۲-۳- دورگیری (نقطه زنی) نقوش با قلم موی مخصوص

شکل ۳-۳- دورگیری (نقطه‌زنی) نقوش تیره با رنگ‌های روشن‌تر

در نقشه‌های فرش نیز برای تفکیک نقوش از زمینه‌های اطراف، گل‌ها را «دورگیری» می‌کنند. دورگیری شامل خط و یا خطوطی است که با رنگ‌های مشخص‌تری اطراف گل‌ها و نقوش ترسیم می‌شوند. معمولاً ضخامت خطوط دورگیری به اندازه یک گره (یک خانه از شطرنجی) است. در یک نقشه فرش پس از پایان رنگ‌آمیزی با روشی که به آن «نقطه‌زنی» می‌گویند، خطوط پیرامون نقوش را دورگیری می‌کنند.

برای نقطه‌زنی از قلم موهایی با شماره‌های کوچک‌تری استفاده می‌شود که پهنای نوک آنها به اندازه خانه‌های شطرنجی کاغذ باشد. اندازه قلم‌مو باید متناسب با شماره رج‌شمار نقشه باشد. در برخی مناطق برای دورگیری نقوش فقط از یک خط (تیره‌تر و یا روشن‌تر) استفاده می‌شود؛ در حالی که در برخی از مناطق دیگر گاهی از سه خط با رنگ‌های مختلف برای دورگیری نقوش استفاده می‌کنند.

شکل ۳-۴- دورگیری نقوش با نقطه‌های تیره و روشن

روش قطع زدن قلم مو برای رج شماره‌های مختلف

شکل ۵-۳- نوک قلم مو قبل از قطع زدن

معمولاً نوک قلم‌موهای آبرنگی تیز هستند. برای استفاده از آنها در نقطه‌زنی، باید به شکل تخت یا چهارگوش درآیند. اثر قلم‌مو روی کاغذ شطرنجی، باید صاف و یک دست باشد، به گونه‌ای که تمامی فضای داخل جداول نقشه پُر شده و حالت چهارگوش پیدا کند.

شکل ۷-۳- نوک قلم مو بعد از قطع زدن

شکل ۶-۳- قطع زدن نوک قلم مو نقطه زن

- ❑ موهای قلم مو باید با زاویه ۹۰ درجه قطع زده شوند.
- ❑ بلندی موهای قلم مو نقطه زن بین ۵ تا ۶ میلی‌متر است.

■ در انتخاب کاتر توجه به تیزی و جنبه‌های ایمنی آن مهم است؛

■ برای اطمینان از اندازه و عملکرد صحیح قلم‌موی قطع زده‌شده، با استفاده از رنگ گواش روی کاغذ شطرنجی نقشه فرش (با رج‌شمار موردنظر) نقطه‌گذاری کنید.

■ قلم‌موی مناسبی را متناسب با رج‌شمار مورد نظر انتخاب کنید؛

■ سر قلم‌مو را با دقت بر روی یک سطح هموار، صاف و سخت، مانند شیشه قرار دهید.

■ نوک قلم‌مو را با احتیاط و به حالت عمودی با استفاده از کاتر قطع بزنید (توجه داشته باشید که بلندی موهای قلم‌مو در حدود ۵ یا ۶ میلی‌متر باشد).

تجربه و عمل

انتخاب رنگ مناسب دورگیری و نقطه‌زنی با توجه به اجزای نقشه

معمولاً رنگ مناسب برای دورگیری اجزای نقشه فرش براساس رنگ زمینه و رنگ‌بندی فرش انتخاب می‌شود. چنانچه عناصر فرش تیره باشد، رنگ نقطه آن باید روشن در نظر گرفته شده و اگر رنگ‌بندی روشن بود باید از رنگ تیره استفاده کرد.

■ نقش یا عنصر تزئینی از فرش منطقه‌ای خاص را با توجه به انتخاب رنگ زمینه و عناصر آن در نظر گرفته، برای دورگیری و نقطه‌زنی آن رنگ مناسب انتخاب نمایید؛

■ یک طرح اسلیمی را با رنگ و قلم‌موی مناسب دورگیری و نقطه‌زنی کنید؛
(نکته: به دلیل اهمیت بند اسلیمی در نقشه فرش باید ابتدا رنگ بند اسلیمی و سپس رنگ گل‌ها، بوته‌ها و گل‌های شاه عباسی انتخاب شود).

■ گل‌های شاه عباسی را انتخاب و با رنگ و قلم‌موی مناسبی بر اساس رج‌شمار انتخابی، دورگیری و نقطه‌زنی کنید.

تجربه و عمل

برای انتخاب بهترین دورگیری و نقطه‌زنی در نقشه مورد نظرتان بر اساس رنگ‌بندی زمینه و دیگر عناصر، می‌توانید نمونه‌های رنگی مختلف را امتحان کنید.

نکته

تشریح روش اصول و مراحل نقطه زنی

مهم‌ترین اصل در مراحل نقطه‌زنی به کار بردن روش‌ها، اصول و نکات مهم در انجام نقطه‌زنی است. روش و اصول مهم در نقطه‌زنی عبارت‌اند از:

■ حرکت قلم‌موی نقطه‌زنی باید دقیقاً در داخل خانه‌های شطرنجی انجام گیرد، تا فضای داخل خانه‌های شطرنجی با یک حرکت قلم‌موی پر شده و رنگ از آن خارج نگردد؛

■ نقطه‌ها باید دقیقاً چهارگوش باشند؛

■ توجه به غلظت رنگ ضروری است. غلظت رنگ همواره غلیظ‌تر از غلظت رنگ مورد استفاده در مرحله رنگ‌آمیزی است، ولی نباید غلظت آن هم به حدی باشد که مانع کار با قلم گردد؛

■ حرکت قلم‌موی نقطه‌زنی روی خانه‌های شطرنجی باید از بالا به پایین یا از چپ به راست باشد، (دقت در انتخاب مسیر حرکت قلم‌موی - دید کامل نسبت به طرح و نقوش - برخورد نکردن با دست نقاش فرش در نقطه‌های کار شده ضروری است)؛

■ رعایت فشار لازم به قلم‌موی، برای اینکه نقطه‌ها حالت خشک و شکسته نداشته باشند. از این رو در هنگام کار، حرکت دست باید بسیار نرم باشد؛

■ ابتدا رنگ‌های تیره و سپس به ترتیب رنگ‌های روشن باید کار شود؛

■ به دلیل اهمیت بند اسلیمی در طرح فرش‌های دارای اسلیمی باید بندهای دو ریشه‌ای با دو رنگ مجزا نقطه‌گذاری شوند و بندهای اسلیمی سه ریشه‌ای از دو رنگ مجزا در طرفین و وسط آنها (مغزی یا تخمه اسلیمی) از رنگ زمینه استفاده شود؛

■ بندهای دور لچک و ترنج همواره با سایه زدن، انجام می‌پذیرد؛

■ معمولاً خود اسلیمی با یک رنگ نقطه‌گذاری می‌شود که آن هم براساس رنگ زمینه اطراف و ارتباط با رنگ خود اسلیمی انتخاب می‌شود.

گل‌های شاه عباسی (لاله عباسی) معمولاً به دلیل چند برگی بودن به روش سایه زنی، نقطه‌گذاری و دورگیری سفید (که معمولاً با ابریشم بافته می‌شوند) یا با استفاده از چند رنگ در برگ‌های آن به کار می‌رود.

طرح فرشی را که پیش از این رنگ‌بندی و رنگ‌آمیزی کرده‌اید را برای نقطه‌گذاری و دورگیری آماده نمایید.

۱ قلم‌موی مناسب را بر اساس رج‌شمار فرش انتخاب و آماده کنید؛

۲ رنگ را با غلظت مناسب تهیه و پیش از انجام کار امتحان کنید؛

۳ ابتدا رنگ‌های تیره و سپس رنگ‌های روشن را در نقطه زنی به کار ببرید؛

۴ طرح و نقشه فرش را کاملاً نقطه‌زنی و دورگیری کنید.

تجربه و
عمل

ارزشیابی شایستگی نقطه‌زنی نقشه فرش

<p>شرح کار: دورگیری (نقطه‌زنی) نقوش و بندهای موجود در یک واگیره از حاشیه طرح ذرع و نیم با رج‌شمار ۴۰</p>			
<p>استاندارد عملکرد: نقطه‌زنی (دورگیری) نقوش و گل‌ها با رعایت اصول نقطه‌زنی و با استفاده از رنگ‌های متناسب با یکدیگر</p>			
<p>شاخص‌ها: آماده‌سازی رنگ و پالت و قلم‌مو - دورگیری (نقطه‌زنی) نقوش با قلمی با قطر مناسب با خانه‌ها - نقطه‌زنی خطوط دور نقوش با رنگی متناسب با رنگ زمینه نقش‌ها و همچنین رنگ متن - پرکردن خانه‌های شطرنجی خطوط نقش‌ها بدون بیرون زدگی و نقص و شکست خطوط</p>			
<p>شرایط انجام کار:</p> <p>مکان: کارگاه نقشه‌کشی زمان: ۶۰ دقیقه ابزار و تجهیزات: میز نقشه‌کشی، رنگ، قلم‌مو، پالت رنگ، آب، طرح رنگ‌آمیزی شده بدون نقطه</p>			
<p>معیار شایستگی:</p>			
ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	آماده‌کردن وسایل نقطه‌زنی (دورگیری)	۲	
۲	انتخاب رنگ‌ها (دورگیری)	۲	
۳	نقطه‌زنی (دورگیری) نقوش	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و نگرش: مدیریت کیفیت - مدیریت مواد و تجهیزات		۲	
میانگین نمرات			*
* حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی، ۲ می‌باشد.			

